

Horváth Lázár nagyzó. Vahotnak azonban kiemeli agilitását, erős nemzeti érzését s hogy ő érezte meg először Bánk-bán igazi nagyságát, nem Gyurmán Adolf, mint eddig vallottuk. Méltó sorokat szentel két eddig nem eléggé méltatott nagyságnak: Szontagh Gusztávnak és Henszlmann Imrének. Azt tisztult ízlésű, józan ítéletű, a költői szépségek iránt fejlettérzékű kritikusknak festi, kinek tollát sohasem vezeti, mint legtöbb kortársát, pártos elfogultság. Henszlmant a negyvenes évek legnagyobb, legképzettebb kritikuskának mutatja be, a francia dráma elleni nagy elfogultsága dacára is, mely túlzó Shakespeare-kultuszából folyt. De e két egyéniségen kívül, tallát jellemzéseket olvashatunk Pulszkyról, Eötvösről, Toldyról, valamint számos harmad- és negyedrendű kritikusról is. Gazdag, eleven képsorozat ez: megrajzolásuk egyformán dicsőség a szerzőnek és gyönyörűség az olvasónak. Vajha folytatása következne!

Zlinszky Aladár.

Erdélyi József. Három éve *Ibolya-level* címmel ösztövérs versesfüzet jelent meg egy addig ismeretlen ifjú költőtől. A huszonnégy, többnyire kurta, igen sokszor népdalszerű költemény élénk figyelmet keltett. Hatásának legfőbb titka talán az volt, hogy kevés költő jelentkezett az utóbbi években, ki annyira híján lett volna a külső hatások vadászásának. Megszólalása szinte forradalmian egyszerű volt. Már maga az is meglepetés számba ment, hogy egy egészen fiatal poéta nem Adyban keres követnivaló példát, hanem Petőfiben. De azért Petőfi-utánzó sem volt. Valami meglepő természetességgel adaptálta Petőfi formáit, mikben meg tudta őrizni a maga egyéni jegyeit. Ebben az egyéniségben sok szeretetreméltóság nyilvánult meg, mélyen költői kedély s nem mindennapi közvetlenség. E lírai „elsődlegesség” határozta el legélesebben a magyar líra mai művelőinek csaknem egész táborától. Ez utóbbinak hangjában — tagjainak minden színbeli különbözősége ellenére is — úgyszólván általánosnak mondható az eszme és valóság közt beállt szakadás érzetének modern pesszimizmusa. Erdélyit ez az értelmi „Spaltung” mintha elkerülte volna; érzése,

szemlélete, észjárása meglepően naiv teljességű költői világképet mutat, majdnem ugyanolyan, minő a népköltészeté. Ézért érezzük nála negélyzetlennek s mintegy magától adódónak a népies hangot s ezért értjük meg, hogy a megnyilatkozás módjában szívesen vesz útmutatást Petőfőtől; s törekvése e részben azért is figyelemre és érdeklődésre méltó, mert arra vall, hogy Petőfi formái még korántsem halottak s — ha finom fogalomra ily nyers kifejezést használhatni: költői eljárása még mai költőnek is kínálhat új és termékeny lehetőségeket. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy aki eszközeihez nyúl, lélekben ne legyen tőle merőben idegen. Más lelkeségű költő legfeljebb kísérteties stílutánzatig juthat el, mint pl. Babits a *Petőfi koszorúiban*. Erdélyi nem stílutánzó, hanem — legalább jelesebb darabjaiban — iránykövető; irányé, mely érzelmi hangoltságának szervesen megfelel.

Új kötete (*Világ végén*) százegy költeményt foglal magában; ebből kilencet már első könyvében is olvastunk. De e másodsorú lenyomatott versek egyike sem egyezik meg tökéletesen a régebbi közléssel. Van, amely most felére rövidült, s van, amely kétszeresére duzzadt; de szakaszok, sorok vagy legalább is szavak valamennyiben módosultak. Ez arra mutat, hogy Erdélyi éppen nem hanyagul dolgozik: keresztlen keresi a találóbb szót s „erősebb kötést”. A módosítások legtöbbször az ízlés és tudás öregbedésére vall; s csak néha viszi lépre valami utóbbi felmerült, nem éppen szerencsés ötlet vagy kifejezés. Annyi azonban megtetszik, hogy művészetét megbecsüli s gondolat és forma tisztaságát becsúgyának tekinti.

Költői képe a száz vers során határozottan egységes. A kifejezésben már kevésbé egyenletes; e tekintetben „a sikerülés remek órájának” percei nála nem éppen sűrűek. Igaz lelki indíték nélkül jóformán sohasem ír verset, de az impulzus erejét gyakran nem bírja megőrizni aránylag rövid kompozíció lezártáig sem. A *Végrendelet*, *Tavaszi délibáb*, *Közömbös ember dala* ilyen ellanyhuló költemények; s némileg elejti az *Itt* című vers befejezését is, mely pedig a rövidben sothatmndásnak nem kö-

zönséges művészetét nyilatkoztatja meg. Lírai teljességre (az érzésanyag tökéletes kibontására) talán *Igazán* című költeménye szolgálhat legmél-
több példával:

Mit tudom én igazán,
ki az apám, az anyám,
vallatom a szívemet,
dobogás a felelet.

Mit tudom én igazán,
ki csókjára vár a szám,
vallatom a szívemet,
sóhajtás a felelet.

Mit tudom én igazán,
merre van az én hazám,
vallatom a szívemet,
fájdalom a felelet.

Ezek súlyos szavak s még sem nagy szavak. Valódi költő beszéde. A *Magányos csillag, Minden árvák anyja, Feszület, Folyondár* s főként a kozmikus távlatú *Észak csillaga* című versek mind számottevő értékei mai líránknak. Ezekben művészi harmóniát érzünk, azt a varázst, mi egyébként valami gyakran még nem áll Erdélyi hatalmában. Aki egyes fordulatok szépsége, a nyelv frissége vagy a képek realizisztikus ereje iránt kevésbé fogékony: a hangulati teljességet, az intonált dallam töretlen vonalát igen sokszor nélkülözni fogja e kötet lapjain. A *Zrínyi halálában* pl. egymást váltogatják a szemlélet szebbnél-szebb képei; hanem a vers egésze meg nem komponálnak érzik; amely keresetlenek maguk a képek, oly keresetnek tűnik fel együttésük. A *Fagyöngy* is remek matériával dolgozik, de belőle nem bír művészi egységet teremteni s majdnem bombasztokban hangzik ki.

Petőfi visszhangja még az újabb termésben is elég gyakran kísért. Egyetlen példát idézek: „Őszutai este késő, hull a csillag, mint az eső, hull a csillag, mégis tele, telistele az ég vele.“ Ritmus is, hangulat is itt mintegy visszaüt Petőfi egyik legismeretebb szakaszára: „Ereszkedik le a felhő, Hull a fára őszi eső, Hull a fának a levele, Mégis szól a fülemile.“ Ilyen fülben megragadt hangzás-
emlékek mellett azonban akadnak részletek (dalszerűek is, leíróak is), mikben semmi sincs Petőfi frazeológiájából, de igenis van valami Petőfi lendületéből és szemléletéből. A *tanyára* című költemény megindítása

tájképi hangulatával közel jár Petőfi
enemű remekeihez:

Vadvizes téli legelő ez,
nem látni rajta árva lelket,
magányos héja csukja szárnyát
a esordakúton és figyelget.
A kútostorról szentmihálykor
a dongavedret lekasztják
s otthagyják a felcsuklott gémet,
vigyázza szentgyörgyig a pusztát.

Ezeket a falusi, tanyai képeket Erdélyi József nem „költi“, még csak nem is keresgéli őket össze gyermekemlékeiből. Költészetének egyik legfőbb varázsa éppen az, hogy a természet, annak mérhetetlenül gazdag egyszerűségét valóban a vérében hordja. Képzelmét nem kell mester-
ségesen stimulálnia, hogy színeket halmozzon holmi „műterem-tájképek“ megfestése végett. Itt, a nagyváros kövei között meglepő érintetlenségben őrzi környezetének benyomásait, s másból, mint ezekből, valójában alakítani is képtelen. Ezek erejét és szépségét viszont annyira érzi, hogy legszívesebben minden hozzáadás nélkül használja fel őket, s csak a foglalás módjában látni meg művészetét. Néha egy hétköznapi észleletet, néha valami paraszti közmondást alkalmaz, s érti a módját, hogy az észlelet érzéki frissességét megmentse vagy a szólás-mondásban lappangó magvat kifejtse s mintegy újra kicsiráztassa. A cifrázás annyira nem kenyerre, hogy nagy egyszerűségében helytel-közzel prózába is téved. A *Szélmalomsírató* című, egyébként erőteljes költeményben pl. két sora valósággal holmi kiscigazda-ujsgaikk hangnemébe csap át: „Mind kivesznek a szélmalomok az egész Alföldön nemsokára.“

Mi úgy érezzük, hogy Erdélyi József még nem érte el azt a magaslatot, melyre tehetsége — kemény önbírálat és tanulás árán — nyilván elsegíti. Egyelőre feilődőben érezzük, de — legkülönb darabjai alapján — azt is kétségtelennek véljük, hogy benne erős, értékes egyéniség bontakozik. Túlzó magasztalói is akadtak, de reméljük, hogy ezeknél — kik csak elkapatnák — külön irányítót lel önmagában, meg a magyar líra legnagyobb mestereiben.

Rédey Tivadar.